This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

UC-NRLF
$B 311 507

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA

GIFT OF

Åke Bonnier

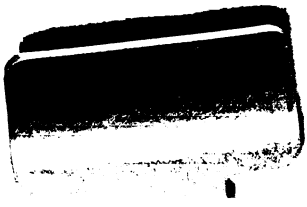

BONNIERS

SPRÅKET

EN SPEGEL AV KULTUREN

AV

EINAR ODHNER

STOCKHOLM - WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

EINAR ODHNER

SPRÅKET
EN SPEGEL AV KULTUREN

SPRÅKET

EN SPEGEL AV KULTUREN

AV

EINAR ODHNER

REKTOR VID FELLINGSBRO FOLKHÖGSKOLA

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

PAPPERSLEVERANTÖR LESSEBO BOLAG

ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEB.
STOCKHOLM
1918

GIFT

PD 5073
.04

INNEHÅLL

SID.

SPRÅKETS BETYDELSE 7

SPRÅKETS UPPKOMST 15

DRAG UR SVENSKA SPRÅKETS HISTORIA 20

SPRÅKET SOM SPEGEL AV KULTURUTVECKLINGEN 40

LJUD- OCH FORMUTVECKLING 59

STILARTER. SPRÅKET OCH DE ENSKILDA 74

LITTERATURANVISNINGAR 80

M837595

SPRÅKET'S BETYDELSE.

En innerlig förbindelse äger rum mellan kulturens och språkets utveckling. Hela den mänskliga kulturen med dess skiftande rikedom och föränderlighet har språket som sitt förnämsta uttrycksmedel. Så kunna vi säga, att språket utgör en trogen spegel av hela kulturen. Språket blir naturligtvis därmed en del och en betydelsefull del av den mänskliga kulturen. Men trots den betydelse vårt språk har för var och en, äro få sidor av vår odling föremål för så litet verkligt och mera allmänt intresse som just detta. Måhända tro vi oss så väl känna till språket, detta förträffliga redskap, som vi dagligen begagna oss av. Men det är nog i grunden så, att ju närmare en sak ligger oss, dess mindre uppmärksamma vi den. Budet: Känn dig själv! kommer först sent till oss.

Visserligen tala och sjunga vi ofta om vårt vackra språk, vår »klingande svenska tunga»,

»ärans och hjältarnes språk». Vi kalla med skalden vårt tungomål »en härlig skatt, musik och stål, behag försmält med kraft». Men vi skulle också älska vårt språk så, att vi ville lära känna något om språkets utveckling och betydelse, dess samband med vårt folks hela liv, odling och historia.

Börja vi att tänka över språkets uppgift och studera dess utveckling, skola vi snart finna, vilken rikedom av gåtor, möjligheter och intressanta uppslag språket bjuder oss. Det är ett område, där det är lätt för var och en att göra iakttagelser, ty materialet för sina undersökningar har han runt omkring sig, närliggande och tillgängligt. Den, som på egen hand börjar att fundera över t. ex. ordens släktskap eller deras ursprungliga betydelse, begår nog visserligen en hel del misstag, men man kan lära även av sådant, ens tanke utvecklas och skärpes, steg för steg går det framåt, och så småningom bliva misstagen allt färre och färre. Det gäller naturligtvis då också att samtidigt studera, vad andra utrönt, sagt och tänkt i ämnet, för att så finna utgångspunkter och ledning. Men här som på andra studieområden gäller det att söka komma fram till verklig självverksamhet, göra rön och iakttagelser på egen hand, först då får man en levande förståelse för sitt ämne. En dylik litet djupare

inblick i en vetenskap kan man i viss mån vinna även i det fall, att området för ens mera självständiga arbete är ytterst begränsat. Man behöver — för att använda en bild — endast gräva på *en* punkt för att nå ned till ett rikt källflöde; man måste endast känna *en* väg till en fjälltopp för att komma upp och få en lyftande anblick över stora vidder.

Mitt syfte med denna uppsats är att peka på några frågor, som kunna vara av intresse för var och en, som känner kärlek till den svenska odlingen och dess historiska utveckling. Språket är en viktig del av det oerhörda kraft- och kulturkapital, som vi fått i arv av våra fäder. Ej blott vår litteratur, utan redan vår ärvda talförmåga, vårt ordförråd erbjuda oss en samlad rikedom av kunskap, erfarenheter, uttrycks- och tankemöjligheter av så omfattande betydelse, att vi svårligen därom kunna göra oss en klar föreställning. Jag ville här söka att med några spridda drag visa språkutvecklingens nära samband med kulturutvecklingen, visa, hur språket städse som en lydaktig tjänare ställer sig i kulturens och tankens tjänst.

Med *språk* mena vi i första hand avsiktligt frambragta ljud och ljudgrupper, som äro bärare av en given betydelse och åsyfta att göra en individs tankar klara och levande för en annan, förstådda, som vi säga.

Kultur är på samverkan byggt framåtskridande i ett mänskligt samhälle. Då tydligen arbetsfördelning, samhällsliv och samverkan höra till kulturens viktigaste hävstänger, är det också tydligt, att språket är ett av kulturens oumbärligaste redskap. Direkt kunna vi ju ej överföra våra tankar till en annan människa, utan måste ha språket som ett medel. Detta kan ju bli ett hinder, en begränsning, särskilt för den, som har ett rikt själsinnehåll, ett djupt tankeliv, men liksom avstänges genom svårigheten att uttrycka sig, att finna det rätta ordet för sina tankar. Och hur lätt kunna ej missförstånd uppkomma! Svårigheten att uttrycka sig kanske vi alla ha känt någon gång. Dock bryter sig nog den verkliga begåvningen väg och skapar sig uttrycksmedel. Och tycka vi, att språket ej är tillräckligt tjänstaktigt, så beror det i de flesta fall på våra egna brister.

Vidare få vi betänka, att det är oerhörda uppgifter, som vila på språket. Det skall kunna omfatta allt mänskligt, det högsta som det lägsta, allt, som kan bli föremål för mänsklig kunskap, mänsklig längtan, tro och hopp. Av ett kulturspråk fordra vi med ett ord, att det skall kunna ge uttryck åt alla tänkandets möjligheter. En brist i språket kan nog också stundom motsvaras av en brist i uppfattningen. Ett folk, som t. ex. saknar våra moderna språks många

namn på olika färgskiftningar, får nog ej heller sin blick så skarpt öppnad för den rika mångfalden i naturens färgprakt.

Om *språkriktighet,* d. v. s. om vilken norm eller prövosten, man skall använda för att se, om ett uttryck är gott eller ej, om språket går framåt eller tillbaka, har man länge stritt, tills äntligen den lika enkla som värdefulla sanningen dagades, att det språk är bäst, som bäst fyller sitt ändamål som meddelelsemedel (prof. Noreen). Här är en dubbel hänsyn nödvändig: till den talande och till den hörande. Den talande skall ge ett fullgott, ett adekvat uttryck åt sin tanke, men han skall ock förstås av den, han talar till — först då är språket verkligt ändamålsenligt. Så kunna vi säga, att det språk är bäst, som med minsta möjliga ansträngning och möda för den talande förmår att hos den hörande framkalla en klar insikt om den tanke, som den talande åsyftar att meddela. I korthet sagt, det språk är bäst, som, lättast frambragt, lättast förstås. Det kunna vi alltså sätta upp som norm, som grundregel, då det gäller att bedöma, vad som är gott eller dåligt språk, vad som är verkligt framåtskridande i språkutvecklingen, det må sedan vara fråga om en ny ordbildning, en ljud- eller en formförändring: språket skall så klart och enkelt som möjligt ge uttryck åt den mänskliga tanken och på

samma gång ådraga såväl den hörande som den talande minsta möjliga besvär.

Enkelhetens och tydlighetens krav kunna synbarligen lätt nog komma i strid med varandra — förenklingen kan ju drivas intill otydlighet. Härvid är naturligtvis tydligheten viktigast. För övrigt kan framåtskridandet sägas vara betingat av en ständig tävlan mellan kraven på tydlighet och enkelhet.

*

Huru mycket än kulturen utvecklas i riktning mot en gemensam världskultur, bibehålla sig dock de språkliga olikheterna mellan folken. Språket är folksjälens uttryck, är ett med fosterlandet, med friheten, och varje livskraftigt folk bevarar sitt eget språk. »I orden som tanke- och känslobärare, i deras förmåga att skärt och tydligt, kort och kraftigt, ljuvt och rent överflytta förnimmelser från själ till själ uttalar sig folkets innersta gry», säger Viktor Rydberg. Visserligen resa språkolikheterna andliga gränser mellan folken — och även den bästa översättning gör ej ett diktverk fullt levande för ett annat folk, den blir alltid något främmande, kan ej helt ge orden deras rätta valör, ej återge den finaste doften, den fulltoniga klangfärgen. Varje språk har sin innersta själ, som endast

den, som med kärlek vuxit sig in i det, lär känna och förstå. Så kunna vi ock till fullo säga med skalden, att vårt språk är »vår andas stämma i världen». Oeh även om vi stundom känna språkgränserna som bojor, som hindra oss att helt förstå ett annat folks odling, så ville vi dock ej, att vårt eget språks stämma skulle tystna. Så blir diktkonsten emellertid mera nationellt betonad och begränsad än vad t. ex. musiken och målarkonsten behöva vara — ehuru naturligtvis utbyte och påverkan mellan folken äger rum på alla områden.

Även inom sitt eget språk äga nog de flesta en mängd ord, som i grunden äro dem skäligen oklara, ord, som man endast genom trägen beröring får ett verkligt grepp på; det gäller särskilt det andliga livets områden. Det är ej säkert, att man känner en sak, därför att man bär den på läpparna. I språkets utvecklingshistoria går saken före namnet, men så är det oftast ej för den enskilde, han känner namnet först och lär kanske endast småningom känna den sak, det betecknar. Och ord, som en gång blott varit döda ljud för oss, kunna helt plötsligt få en oanad och rik innebörd på grund av en motsvarande fördjupning av vårt själsliv — vi tänka på sådana ord som kärlek, tro, plikt, arbetsglädje, fosterland. Och människors mottaglighet och känslighet kunna vara olika. Fred-

rika Bremer t. ex. sade med tanke på sin barndom: »Blotta anblicken av vissa ord i en bok, såsom sanning, frihet, ära, odödlighet, väckte hos mig känslor, som jag fåfängt skall söka beskriva.» I vårt umgänge med orden liksom i vårt umgänge med våra medmänniskor gäller det, att det finnes olika grader av förstående — intill den grad, att förståendet blir förståelse, varvid även en samklang i känslan tillkommer.

Men ofta är det även så, att man tycker sig ej fullt förstå en sak, ett förhållande, ett begrepp, förrän man har ett namn att ge det. Så ger språket på många områden klarhet, ordning och system. Så får språket en oöverskådlig betydelse för all mänsklig kunskap.

Men naturligtvis finnes ej något nödvändigt och obetingat samband mellan ordet och vad det betecknar. Orden återge ej tingens väsen och förefalla ofta som slumpvis valda tecken, som vi genom vana förbinda med det betecknade. Men väl inlärda, bliva orden i sin tur en den viktigaste hållpunkt för minnet.

SPRÅKETS UPPKOMST.

Varifrån har människan fått språket? Är det något, som vi fått som en gåva direkt av naturen, liksom vi fått förmågan att se, höra och känna? Tydligen icke. Romulus och Remus, Roms grundläggare, som enligt sagan uppföddes av en varginna, lärde sig nog att se och höra, men ej att tala mänskligt tungomål, förrän de återkommo till människorna. Och våra små barn kunna utan vår undervisning se och höra, men tala lära de sig endast långsamt och med möda.

I forna tider föreställde man sig nu vanligen, att språket ursprungligen hade meddelats människan såsom en uppenbarelse från Gud, en uppfattning, som t. o. m. motsäges av bibelns första blad, där det i 1 Mos. 2 kap. heter med dess naiva språk, att »Gud förde markens djur fram till mannen för att se, huru denne skulle kalla dem; ty såsom mannen kallade var levande varelse, så skulle den heta».

Språkforskningen ger också vid handen, att

språket är en mänsklig skapelse, alltså en konstprodukt, en frukt av den mänskliga intelligensens verksamhet, än omedveten och än medveten och avsiktlig.

Sex tusen, åtta tusen, ja möjligen tio tusen år tillbaka i tiden kunna vi följa den mänskliga kulturens utveckling å vissa områden. Så sluta vi härifrån till den föregående utvecklingen. Språket kunna vi ej följa så långt tillbaka, dock äro vi ej alldeles okunniga om gestaltningen av vårt svenska modersmåls stamspråk för sju tusen år sedan. Då hade emellertid språket redan tillryggalagt en lång utvecklingsbana, om vilken vi nästan intet känna. Även här kunna vi dock sluta ett och annat om hur man kan tänka sig, att ett språk först uppkom och utvecklades.

Nu levande vildar kunna ej lära oss så mycket härom, då även deras språk genomgått en lång utveckling. Något lära oss barnen, om vi noga studera deras sätt att inlära och använda språket. En s. k. jämförande språkforskning kommer nog också att i framtiden ge värdefulla uppslag i denna sak.

Redan djuren förstå ju att genom vissa läten och andra tecken meddela sig med varandra. Vi kunna ju tänka på en mängd locktoner och varningsljud, orrspelet, hundarnas jaktskall, myrornas känselspråk o. s. v. Vi kunna väl alltså

antaga, att den s. k. urmänniskan, om vilken utvecklingsläran talar, haft samma förmåga. Och meddelelsebehovet växte med växande samverkan vid anskaffande av föda eller avvärjande av hotande fara. Ett ofrivilligt smärteskri visade sig kunna väcka uppmärksamhet och så användes samma skri en annan gång avsiktligt för att varna eller anropa om hjälp. Början är gjord till ett verkligt *språk* — därmed mena vi ju just ett avsiktligt meddelande.

De första språkljuden äro helt visst ytterst begränsade till antalet. Det är släktingar till våra känsloljud och utropsord, sådana som »spottljuden» tvi och fy (för avsky), hu, husch (för fruktan), ack, o, aj. Därmed är naturligtvis ej alls sagt, att just dessa ord härstamma från urspråket.

Gemensamt arbete underlättades genom taktfasta arbetsljud, liknande t. ex. vårt *å-hå, å-hå* vid utskjutande av en båt. Detta är ju också ett slags meddelelse.

En stor grupp av ord uppkommer genom att man lär sig att härma naturljud, såsom *plask* i vatten, *sus* i skogen och särskilt djurläten. Även här kunna vi finna besläktade företeelser i vårt levande språk, bildningar, skapade efter samma urgamla metod, som då användes, ehuru en del synas vara skäligen unga. Sådana *ljudhärmande*, onomatopoetiska, ord — om också

ej ursprungligen av denna natur — äro t. ex. *kraxa*, som härmar kråkans läte, *kackla, brumma, pipa, jama*. Så ha vi barnens obestridligt ursprungliga *vov-vov* för hund, *pipi* för fågel. Dylika härmningar bliva småningom likvärdiga med språkets övriga ord. (Med ett *ord* mena vi en viss begränsad ljudmassa, som, redan tagen för sig, är bärare av en given betydelse.)

De första stegen på språkutvecklingens som på all utvecklings väg äro de svåraste, sedan går det allt lättare och fortare. En mångtusenårig urtid måste vi förvisso förutsätta för den äldsta språkbildningen liksom för kulturutvecklingen över huvud. När början väl är gjord, finner man emellertid snart allt flera sätt att skapa nya ord, man lär sig att allt bestämdare särskilja ljuden, att allt skarpare och tydligare uttala dem. Sedan nyskapas med ledning av det befintliga ordförrådet. De gamla ordstammarna få rikare användning genom förändring av former och betydelser, genom sammansättning o. s. v. Meddelelsen blir allt mera medveten och avsiktlig. Ett ljud, en ljudgrupp, som i och för sig var död och meningslös, får liv, själ, innehåll genom att förbindas med ett föremål, en varseblivning, en tanke. Tusende sätt användas för att uttrycka nya tankar. Räkna lär man sig t. ex. med tillhjälp av kroppsdelarna; ännu i dag är ju fingrarnas antal, tiotalet, grunden

för vårt talsystem. Sättet är oss välbekant från sen tid: länge ha vi ju som mått använt foten, tummen, underarmen (alnen) och famnen.

En mängd åtbörder och andra tecken ha naturligtvis i alla tider och ej minst i de äldsta använts vid meddelelse. Om buschmännen påstås ju t. o. m., att de ännu i dag av detta skäl ej kunna tala i mörkret. De stå också i övrigt synnerligen lågt och skola ej kunna räkna längre än till två. Vi kunna tänka oss, att urtidens språk varit högeligen torftigt.

Faktiskt är det också endast ett mindre antal språkrötter (stamord), soni ligga bortom all historia. Sedan ha nya ord bildats av dessa. Om urgammalt ursprung vittna t. ex. sådana enkla, upprepade läppljud som *ma-ma*, *pa-pa*.

Ett betydelsefullt steg framåt i fråga om uttrycksmöjligheter tog språket, då man lärde sig att sammanställa orden till verkliga *satser*, varigenom det blev lättare att t. ex. tala om företeelser, som ej lågo omedelbart under ögonen.

DRAG UR SVENSKA SPRÅKETS HISTORIA.

Gå vi så till den tid, då historiens ljus i någon mån börjar falla över språken, så finna vi, att mer än 5,000 år före Kr. föd. talades av våra förfäders förfäder ett formrikt, mångsidigt utvecklat språk, som vi kalla *det indo-europeiska urspråket,* från vilket de flesta av Europas, Indiens och Persiens språk härstamma. Om detta språk känner man mer, än mången kan tro, och redan här visar det sig, vilken stor betydelse språkforskningen kan ha för kulturhistorien. Språkens släktskapsförhållanden höra till våra viktigaste vittnesbörd om folkens frändskap. Vidare röjer ordens grammatiska form ofta, om de äro ursprungliga i språket, och om ett ord möter oss i besläktad form i de flesta språk, som tillhöra samma stam, kunna vi i allmänhet härav sluta, att det tillhör det gemensamma urspråket. Men därmed veta vi ock vanligen, att det föremål, som ordet betecknar, även varit känt och brukat bland det

urfolk, från vilket de yngre stammarna utgrenat. Sålunda kunna vi endast ur de indoeuropeiska språkens ordförråd sluta till, att våra gemensamma urfäder — de må nu ha varit bosatta vid Östersjön eller Svarta havet eller på hela det område, som sträcker sig mellan dessa båda innanhav, en sak, varom man ännu ej är fullt ense — redan idkade åkerbruk och boskapsskötsel. Innan ännu någon verklig folk- och språksplittring inträffat, hade detta folk fasta boplatser, kände en del metaller, kunde väva ylle och bygga båtar. Som husdjur hade de hästar, nötboskap, svin och får. Detta och mycket annat upplyser oss språkforskningen om.

Vi finna sedan, huru detta språk delar sig i flera dialekter, bland vilka *den germanska språkgruppen* för oss har det största intresset. På grundvalen av djupgående jämförande språkstudier hava forskare framställt den förmodan, att germanerna ursprungligen endast bodde i södra Skandinavien, på de danska öarna och tyska Nordsjökusten samt grekiska folk sydost och keltiska väster eller sydväst om germanerna. Härifrån skulle folken sedan småningom ha rört sig söderut. Det är ju ett uppslag, som till hälften gör till sanning Olof Rudbecks stolta dröm om Sverige som alla kulturfolks urhem, denna tanke, att Skandinavien, kanske Skåne med grannlandskap, är de germanska folkens

ursprungliga hemland. Det är värdefulla upplysningar, som språkvetenskapen kan giva historien.

Från de övriga germanska språken — de förnämsta blevo ju omsider tyskan och engelskan — skiljer sig något före tiden för Kr. föd. *urnordiskan*, och redan från 200 à 300 år efter Kr. föd. ha vi nordiska runinskrifter, som vittna om detta språks beskaffenhet. Ett årtusende efter Kr. föd. har *svenskan* som ett språk för sig skilt sig från danskan, norskan och isländskan för att sedan inom sig gå en dialektsplittring till mötes, som dock i någon mån hejdas genom de allt starkare politiska enhetsbanden. I allmänhet går ju utvecklingen under dessa äldre tider tämligen långsamt, en förändring tränger endast småningom igenom. Likhet i språk och dialekt vittnar om släktskap mellan folk och stammar. Så har språkforskningen även kunnat bevisa, att svear och götar tillhört skilda stammar.

*

När det gäller de språkliga företeelsernas oändliga rikedom och mångfald, är det naturligtvis ej möjligt att åstadkomma något slag av fullständighet. Endast ett och annat drag av *vårt språks kulturhistoria* vilja vi stanna vid

för att klargöra för oss det nära sambandet mellan språket och kulturen. Vi skola se, huru språkutveckling och ordförråd avspegla vårt folks odling, den andliga som den materiella, huru språket bär vittne om vårt folks förhållande till främmande folk, ja, om dess tro, livsåskådning, seder och oseder under olika tider.

Börja vi med vårt fornsvenska samhälle, så finna vi, huru språket bestyrker historiens uppgift om familjelivets betydelse och släktskapsbandens styrka. Det var en tid med flera ord än vår för olika släktband. Så betydde t. ex. ordet *fädgar* far och son, *mödgor* mor och dotter — en vacker enhet, som vi ej kunna uttrycka i ett ord. Att ett ord finnes, gör naturligtvis saken mera levande. Lägre språk finnas t. ex., som ha orden man och kvinna, men sakna begreppet människa; så blir kvinnan helt säkert uppfattad ej blott som något mannen mycket olikt, utan även som något honom högeligen underlägset. Men det är här som ofta snarast den allmänna uppfattningen, som speglar sig i språket.

Om vad som var huvudsaken vid ett fornnordiskt gästabud, vittna sådana ord som *gravöl*, *arvsöl*, *välkomstöl* — det var en tid, då högtid och dryckeslag var detsamma.

Den lågt stående människan ser i allt, vad som rör sig och finnes omkring henne och i naturen, personliga andekrafter, och hela till-

varon är uppfylld av varelser, som likna henne själv. Hon befolkar naturen med gudar och naturandar, goda och onda. Även härom vittnar språket. När åskan går, är det Tor, som åker efter sina bockar, och *åska* (för *rasikia)* betyder gudaåkning. Ordet *tordön* har ju än genomskinligare betydelse. Att föreställningen levat kvar, veta vi ju, och därom vittnar Frödings Värmlandsuttryck: »ett dön som när guffarn går». Ett slags utslag kallades förr av folket *älvablåst* eller *älvabläster*, ord, som tala om tron på älvornas farliga makt. Och trollen kunde tillfoga *trollslag*. Genom trolldom blev en sak »*förgjord*». En människa, en ko blev »*modstulen*» genom att modet stals ifrån dem. »*I ogjort väder*» kom man ut, om vädret ej förut var »gjort» (trollat). En »*byting*» var bortbytt av trollen. Orden vittna än i dag om flydda tiders vidskepelse.

När ett folk genom andra folk får kännedom om nya företeelser, lånas ofta även namnen, men man kan också hjälpa sig med sitt gamla ordförråd. Så betydde ordet *hammare* i forntiden helt enkelt sten. Ordet *gryta* betydde ett kärl av sten. Av samma stam är vårt stengryt. När så de nämnda föremålen började tillverkas av järn, användes fortfarande de gamla namnen hammare och gryta. En verklig betydelseförändring hade sålunda här så

småningom genomförts. I förbigående må här den självklara sanningen påpekas, att ordens *betydelse* ej beror på deras härledning eller ursprungliga innebörd, utan helt och hållet betingas av den innebörd, det tankeinnehåll, som det levande allmänna språkmedvetandet inlägger i ordet.

En blixtbelysning över gångna tiders mödor kastar härledningen av ordet *gnista,* som torde vara släkt med gnida och talar om en tid, då man fick skaffa sig eld genom gnidning av två trästycken.

Under språkets utveckling är det många ord, som utträngas av andra och dö, andra bli allt ovanligare. En del föra ett tynande liv som delar av andra ord; många leva i egennamn, men den betydelse de en gång haft är vanligen längesedan glömd. Dylika namn kunna emellertid, om de rätt tydas, ge oss värdefulla upplysningar om landets bebyggelse och äldsta kulturplatser. Så betyder t. ex. ordet *harg* offerplats, *vi* betyder helgedom. Sådana namn som *Torsharg* och *Odensvi* (Odens tempel) vittna sålunda om gammal odling från heden tid. Namnet *Ryd* (rud, röd) med dess många sammansättningar betyder röjning, alltså nybygge i skogen, och är från en något senare tid, då befolkningen blev talrikare och från huvudbygderna började kolonisera de kringliggande skogs-

markerna. Ortnamnens stora värde för kulturhistorien har först vår tid på allvar upptäckt, och på detta område pågå betydelsefulla forskningsarbeten.

I historiens skildringar och tideböcker bevaras naturligtvis en mängd ord som ett slags museiföremål, som endast sällan tagas fram till förevisning. Saken är glömd och därmed namnet. För att ej nämna för de flesta alldeles okända ord kunna vi ju från fornskildringarna t. ex. i Tegnérs Frithiofs saga påminna om sådana fornord som *disarsal* (gudasal), *drott*, *valkyria*, *alfer*.

»Blott barbarit var en gång fosterländskt», sjunger Tegnér, och då Sverige allt ifrån vikingatiden kommer i en från tidevarv till tidevarv allt livligare beröring med främmande folk, avspeglar sig detta även i att massor av lånord strömma in och starkt förändra det gamla fornspråket — särskilt som ingen insåg eller brydde sig om den fara för vårt språks renhet och vår nationella egenart, som kunde ligga i denna massinvandring av främlingar. Lånorden berätta om våra yttre politiska förbindelser. Då många språkliga lån under en viss tidsperiod gjorts från ett visst land, är detta ett språkets vittnesbörd om en livlig kulturberöring.

Kristendomens första förkunnare införa i Sverige liksom i andra länder en mängd lån-

ord, som härstamma från de latinska och grekiska språken, kyrkans språk i alla länder. Dessa ord, som bli vanliga allt ifrån 1100-talet, ha nu så länge tillhört vårt språk, att vi visst icke uppfatta dem som främlingar. Hit höra de vanliga orden *kyrka, altare, präst, biskop, munk, mässa, kors, påsk, pingst* o. s. v. Hårda tider var det, därom vittnar ännu ordet *vapenhus*, det rum, där det alltid väpnade folket ställde sina vapen före inträdet i helgedomen.

Med kyrkan följer undervisning, och så inflytta orden *skola, rektor, grammatik,* men även orden *räkna,* som förut hetat *tälja,* och *skriva,* som förut hetat *rista* eller *rita.*

Persilja och *palsternacka* äro förvrängningar av latinska namn på växter, som infördes av munkarna, och dessa namn vittna sålunda om dessas omtanke om trädgårdsskötseln.

Med 1200-talet börjar riddaretiden och med den ett allt mer växande tyskt inflytande. Riddareväsendet tillför oss från tyskan orden *riddare, greve, fogde, banér, pansar;* gamla svenska ord äro däremot orden *sköld* och *svärd.* Nu införas även de vackra orden *ära* och *plikt,* som vi tycka låta så äktsvenska. *'Hedern'* är däremot ursvensk.

Från riddaretiden förskriva sig en del ord, som kunde komma oss att tycka, att hästen

en gång kastat en särskild glans över den han bar. Det är rusttjänstens och adelskapets betydelse, som häri avspeglar sig. Det vackra ordet *riddare* betyder ju blott en, som är beriden. *Kavaljer* betydde ock en gång hästkarl. *Mar* (honkön *märr)* hette hästen även och *skalk* betydde tjänare — men *marskalk* har blivit något helt annat än stalldräng. Av detta ord ha vi också formen *marsk*, länge titel på en av rikets högsta ämbetsmän.

Bland titlar från denna tid, som senare undergått betydelseförändring, må nämnas *herre* och *fru*, som ursprungligen voro adelstitlar, men tack vare förändringar i det sociala livet fått en vidgad användning. Än mer har ordet *jungfru*, en gång en adlig frökentitel, sjunkit på rangskalan. Även det något yngre ordet *fröken* var ju uteslutande en adelstitel, som de ofrälse i en sen demokratisk tid ryckt till sig. Tvärtom betydde det för oss så poetiska ordet *tärna* ursprungligen tjänstflicka.

1300- och 1400-talen, Hansans och unionens tidevarv, äro oroliga tider för vårt land, tyskt inflytande på vår handel, danskt på vår politik. Och tidsförhållandena åstadkomma en stegrad språkförbistring. Städerna utvecklas, och så införas från tyskan sådana ord som *rådman*, *borgare*, *betala*. Nya yrken uppstå. Hittills hade *smed* betytt hantverkare i allmänhet, nu

kom namnet smed att begränsas till den oumbärligaste av yrkesmännen — i många fall var ju bonden allt framgent sin egen hantverkare. Emellertid införas nu från tyskan sådana ord som *skomakare*, *skräddare* och även ordet *hantverkare*.

Reformationen på 1500-talet gör åter sådana katolska ord som *avlat*, *pilgrim*, *kåpa* o. s. v. mindre vanliga. Och kyrkans herre får nöja sig med att vara dess herde. Vårt *kyrkoherde* är en förändring av medeltidens *kyrkoherre*, också ett språkets vittnesbörd om ändrade förhållanden. Ännu lever dock i vissa bygder titeln »kyrkherrn».

Men reformationstiden, som söker skapa en nationell kyrka och en nationell kultur, banar även väg för en ny svensk språkutveckling, främst tack vare Olavus Petris ädla, kraftfulla och klara svenska språk och hans omfattande arbete för folkupplysningens sak. Det viktigaste arbetet från detta tidevarv är ju översättningen av bibeln, som nu vart spridd och läst av menige man. Att översätta en sådan bok till svenska var dock ej så lätt, och därför måste man upptaga tämligen ovanliga ord eller rent av låna direkt ifrån tyskan (Luthers översättning). Många av dessa ord ha naturligtvis sedan blivit vanliga i vårt språk. Sålunda anser sig 1526 års översättning av Nya testamentet

behöva såsom »ovanliga eller nyinförda» förklara och uttyda t. ex. sådana ord som *rättfärdighet*, *nit*, *berömma*, *förfölja*, *nykter*.

Nu som framgent utövade tyskan och även latinet alltjämt sitt inflytande på vårt språk. Reformatorerna hämtade sina intryck från Tyskland, och latinet var ännu länge vetenskapens språk.

Under nästa århundrade bidrogo krigen till ett ökat tyskt inflytande i Sverige, liksom den franska kulturens världsherravälde visar sig i franskt inflytande på vårt språk under 1600- och 1700-talen.

Men då äro redan krafter i verksamhet för att bevara och återupprätta det svenska språkets rykt och renhet. Och med det glada mod, som utmärkte storhetstiden, går 1600-talets störste skald, Georg Stiernhielm, till verket. Han vill skapa ett äkta svenskt språk och taga upp gamla glömda ord från forntiden eller, som han själv säger, befria »den ärliga, gamla, obefläckade Götamatrona» från »alla sönderhackade, fransade, krusade, gullbrämade plagg», som man hängt på henne, och låta henne återfå »sin ärliga skrud». Han söker därför i hennes fatabur och bortglömda skrin och finner där »mycket smide av gott stick och korn» samt »dyrbara pärlor och kosteliga ädelstenar» — med andra ord, han finner, att det gamla sven-

ska målet är »fullt av allehanda märkeliga ord och ordasätt, vilka alla eller mestendels kunna upptagas, förnyas och så småningom föras i bruk igen, vilket icke allenast skulle göra vårt mål flödigt och rikt, utan ock ljuvt, fagert och prydligt».

Här märka vi ingen misstro till den enskildes förmåga att påverka språkets utveckling. Bland de ord, som Stiernhielm upptog av gamla, glömda ord och som efter honom blivit vanliga, må nämnas: *åtbörd, dväljas, fräck, tryta, hyfsa, snille.*

Det är många författare, som vid denna tid visa ett stort intresse för språkets renande och utveckling i god riktning. Samuel Columbus (d. 1679), som även ivrar för en förenklad rättstavning, visar en skarp blick för språkets uppgift, varom t. ex. följande förträffliga yttrande vittnar: »Ju närmare tanken kommer till tinget, språket till tanken, skriften till språket, ju fullkomligare är det».

Även psalmförfattaren Hakvin Spegel (d. 1714), återinför och förklarar en del gamla, halvt eller helt glömda ord, t. ex. *ämne, ätt, fana, bister.*

Bibelupplagan av år 1703 förklarar också en del då »mörka» och ovanliga ord, bland vilka en del sedan blivit allmänt använda, såsom orden *arla, digna, gåta, ljuv, väld.* Att bibelöversättningarna, som så allmänt lästes, för-

mådde införa nya ord, förvånar oss ju mindre. Dock har även en mängd ord, som man på detta sätt sökte ge liv, förblivit obrukade och för alltid försvunnit ur vårt språk.

Verklig uttrycksfullhet och smidighet är en egenskap, som språket ej vinner så lätt, och särskilt de två senaste århundradena ha haft stor betydelse för utvecklingen av vårt språks bildbarhet — vi ha lärt oss att ej blott tänka på tyska och latin, utan även på svenska. Vår forskning har gått framåt och på samma gång blivit mera nationell. Ännu i början av 1700-talet hette det bland de lärda, att det var svårt att föreläsa på svenska. Så sade Erik Benzelius d. y.: »Vad varje ting heter på latin är bekant, men huru det översättes på svenska, behövs eftertanke till». Därför var också latinet länge de lärdas språk, det var ej så lätt att skapa en svensk dräkt åt kulturen, och det gick endast så småningom.

Under hela 1700-talet fortfor kampen för ett renare svenskt språk under starkt motstånd från det mäktiga franska inflytandet. Särskilt adeln anser det fint att uppblanda sitt språk med franska ord.

Bland dem, som under denna tid avsiktligt arbeta på att skapa ett gott och äkta svenskt språk, må främst påminnas om Olof von Dalin, framför allt av betydelse som prosaförfattare.

1800-talet för med sig nya nationella riktningar och en dyrkan av gammal svenskmannakraft och nordmannaspråk. Spåren visa sig i den Götiska skolan, i Geijers och Tegnérs äktsvenska diktning.

Bland senare tiders ivrare för ett renare svenskt språk är ingen av så stor betydelse och så väl värd vårt intresse som Viktor Rydberg. Han tar dock allt för liten hänsyn till språkets praktiska uppgift — att på enklaste och bästa sätt ge uttryck åt den mänskliga tanken. I stället gå hans strävanden främst ut på att, som han säger, »återknyta bandet mellan modersmålets forntid och nutid», d. v. s. att bevara eller återuppväcka gamla ord och vändningar och bekämpa främmande lån, särskilt från tyska språket. Stor är han genom sin klangfulla språkbehandling och sin hänförda tro på vårt språks »inneboende adel».

Bland ord, som han nybildat eller återuppväckt, särskilt i avsikt att ersätta låneord, kunna nämnas: *dagteckna* (för datera), *ödemurar* (ruiner), *liktyding* (synonym), *följefärd* (sällskap), *livsvån*, *tyckesak*, *fornas* (åldras), *insaga* (för gensaga), *dumlöje* m. fl., en del fyndiga och utmärkta, en del dömda att försvinna. Rydbergs kamp mot »språkskämmarne» går dock i vissa avseenden för långt. Så vill han bekämpa de ytterligt vanliga från tyskan lånade

förstavelserna be-, an-, er- m. fl., av vilka en del lånades redan under 1300- och 1400-talet. Därför skriver han t. ex. *märkelse* (betydelse), *tröstan* (förtröstan), *tillita* (anlita), *förtro* (anförtro), *sanna* (besanna).

Ett följdriktigt utrotande på detta område är naturligtvis omöjligt, och t. o. m. i en dikt av Viktor Rydberg kan man finna en sådan »litterär dagsslända» som ordet *beskina*. Och vi måste ju från modern ståndpunkt anse dylika lån gagneliga, om de verkligen rikta språket och göra det uttrycksfullare. Och utvecklingen går ej helt att hejda, även om det är av gagn att söka få bort sådana onödigheter som bepryda, beskymfa, besnärja och dylika.

*

Naturligtvis kunna strävandena att utmönstra ord av främmande ursprung gå till överdrift. Vi kunna lika litet få bort dylika ord ur vårt språk, som vi kunna få bort ur vår kultur allt, som ej uppstått i vårt eget land. Vad skulle bli kvar? Från vår religion och ned till maskiner och verktyg ha vi fått de starkaste intrycken från andra land. Och liksom dylika lån mer och mindre sammansmälta med vår gamla odling, så sammansmälta låneorden med vårt gamla ordförråd.

Men låtom oss komma överens om att endast låna, när verklig brist finnes i vårt svenska språk. Må vi alltid hellre använda ett svenskt ord, om ett gott sådant finnes, än ett främmande. Och vi böra ej använda utländska termer, som vi ej säkert förstå eller kunna uttala.

Praktiskt är ju dock att ha gemensamma mellanfolkliga, internationella, beteckningar på gemensamt mänskliga kulturföremål, tekniska och vetenskapliga företeelser o. s. v. Det är ju klart, att ju mera kulturen blir en gemensam världskultur, dess mera skola också språken närma sig varandra. Så skapas en folkens gemensamma fond av »kulturord». För den skull vilja vi ju ej offra vårt språks egenart för antagande av något allmänt världsspråk, huru stora skrankor än språkolikheterna resa mellan folken. Men vårt språk lever nog, även om det riktas med lånord. Och är det fattigdomsbevis att behöva låna, så kan det ock vara högfärd att ej vilja låna, då man behöver, särskilt som varken ränta eller återbetalning kräves.

De latinska och grekiska språken ha ett outtömligt förråd av stammar till nya ord, som flitigt anlitas i hela Europa. Så ha vi fått telefon, velociped, automobil, aëroplan o. s. v. i oändlighet.

Den livliga utvecklingen i vår tid gör, att ord nu lånas eller nybildas i större mängd än någonsin förr. Vi kunna säkert i varje tidning finna dussintals ord, som ej äro femtio år gamla. Användningen av ångmaskinen och elektriciteten ger ej blott upphov till två nya företeelser, utan hundratals, införde ej blott två nya ord, utan kanske tusentals. Med telefonen följde telefonkatalog, telefontråd, telefonist o. s. v. Även här speglar språkets utveckling kulturens utveckling, och språket visar sig städse kunna fylla kulturens krav på nya ord för nya företeelser.

Utmärkt är det ju, när vi ur vårt eget språks förråd av ordstammar kunna få ämne till verkligt goda namn på nya föremål. Så ha vi genom sammansättning fått t. ex. *ångsåg, järnväg, spårvagn, flygskepp.* År 1851 bildades det välkända ordet *världsutställning* efter utländsk förebild samtidigt med att saken uppträdde för första gången.

Genom sin tydlighet och enkelhet äro en del dylika ord goda förvärv för språket, andra ha svårt att stå sig i tävlan med främlingar, om de ej äro synnerligen väl funna. Ett sådant ord som *fjärrtalare* skall t. ex. aldrig kunna utränga ordet telefon. På vetenskapens, teknikens och ej minst tidningspressens män utövar naturligtvis det internationella ordförrådet ett

starkt tryck. Så erbjuder sig ofta nog för en skriftställare ett främmande ord hastigare än ett av svensk härstamning.

Lån från närmare besläktade språk äro ofta bättre än lån från språk, som i uttal och ordbildning äro mycket olika svenskan, då de förstnämnda lättare sammansmälta med vårt eget ordförråd. Dock är det ju till skada att låna ett ord, som redan i samma form, men i annan betydelse finnes i vårt språk. Onödigt är ock att låna ett ord, som blott blir en betydelsedubblett till ett redan förut befintligt rent svenskt ord. Men för varje ord, som verkligen riktar språket och gör det uttrycksfullare, må vi vara tacksamma.

Lånorden ha i alla tider vållat åtskilliga besvär och på många sätt misshandlats. I allmänhet försvenskas naturligtvis tonfall och uttal, men ljud och hela stavelser kunna också mer eller mindre förändras, så att orden komma att påminna om gamla bekanta inhemska ord och därmed få en mera välkänd klang samt bliva lättare att hålla i minne och använda. Stundom kan ombildningen vara skapad på skämt, men vanligen är den nog gjord på god tro. Så kan *ekipage* bli *åkepasch* genom påverkan av ordet *åka, akleja* (en gång *aqvilegia*) bli *åkerleja, pension* förbättras till *penningsjon, politik* blir *publitik* (jfr publik), *omnibus* blir *ångnibus,*

scout får i *skuttare* sin svenska form, *importera* skrives *inportera* o. s. v.

Dylikt le vi åt och kalla *folketymologi*, d. v. s. (felaktiga) folkliga försök till härledning av främmande ord ur svenska. Må vi emellertid betänka, att vårt som mönstergillt erkända svenska rikksspråk är rikt på alldeles likartade förvrängningar. Så hette *scharlakan* en gång *skarlat* och är ombildat efter ordet *lakan*, *fänkål* är latinska *feniculum* och har ej med *kål* att göra, *följetong* kommer ej av följa, utan betyder egentligen ett litet blad (franska feuilleton), *flottyr* skulle heta *friture*, om det ej påverkats av ordet *flott*. Jämte *durkslag* får man höra *duschslag*, fastän ordet ej kommer av *dusch*. T. o. m. ett sådant ord som *ungkarl* torde vara en fyndig ombildning av det från tyskan lånade *junker*.

Även egennamn kunna på liknande sätt förvandlas och detta ganska ofta. Som exempel må nämnas *Sliparebacken* i Lund, som egentligen hetat *S:t Liberii backe*, och *Vallmarsön*, som blivit *Valdemarsön* efter det bekanta egennamnet.

Det sista var ett exempel på ombildning av ett gammalt svenskt ord till större likhet med en levande beståndsdel av språket. Även detta är ej ovanligt. Ett ord kan under utvecklingens gång bli ensamt i språket, dess stam-

släktingar ha försvunnit, och så förefaller det okänt och underligt. Då kan det rädda sin tillvaro genom att förändra sin form till större likhet med ett annat och vanligt ord. Så har *alnbåge* förvandlats till *armbåge*, *falaska* blir stundom *fallaska*, *andtruten* kan i dialekter få formen *andtrött*, *länstol* har länge hetat *ländstol*, ehuru det ej har med *länd* att göra. Att stava *hantera* med *dt* är också oriktigt, då det ej är bildat av *hand*, utan är ett lånord.

En misstydning kan t. o. m. ge upphov till nya sedvänjor. Så har på sina ställen *vårfrudagen* (Marie bebådelsedag) fått heta *våffer-* eller *vafferdagen* — och då skall man äta våfflor (»vaffler»).

Förändringar av förutnämnd art bidraga ju att göra orden lätthanterligare och enklare för en svensk, varför de långt ifrån alltid kunna sägas vara till skada för språket, så vitt de ej förminska ordens användbarhet.

Stundom händer det, att ord, vilkas ursprung vi i deras äldre form lätt nog skulle ha känt igen, under utvecklingens gång förändras till oigenkännlighet. Så har ordet *huckle* en gång hetat *huvudkläde*.

SPRÅKET SOM SPEGEL AV KULTURUTVECKLINGEN.

Vi ha talat om hur kulturutvecklingen speglar sig i språkets historia och ordförrådets riktande. Men även försvinnandet av ord kan vittna om kulturförändringar och om framsteg. Kristendomen utträngde seden att *blota* och därmed själva ordet. Då köket blev en del av huvudbyggnaden, försvann såväl ordet *kokhus* som det än äldre *stekarehus*. Det nu poetiska *vindöga* har utträngts av *fönster*, vilket endast vittnar om tyskans mäktiga inflytande på svenskan. Men vem erkänner ej, att det är en större humanitet och hyfsning, som förvisat till det förgångnas historia sådana ord som *tumskruv*, *sträckbänk* o. s. v. I vår egen tid ha *tändstickorna* ersatt *elddonet*. Våra maskiner ha kommit oss att glömma namnet på en hel del gamla enkla redskap. Och många flera ord äro helt visst dömda att försvinna. Det modernt klingande *krigsförklaring* har ersatt det gamla *fejdebrevet*. *Bokpräntaren* har helt naturligt utträngts av *boktryckaren*.

Men även i vårt fullt livskraftiga språkförråd finnes en hel del uttryck, stundom blott halvt förstådda, som vittna om längesedan gångna tiders kulturförhållanden. Det är en del bildlika uttryck och stående fraser, och det är en del ord, som räddat sitt liv genom att mer eller mindre förändra betydelse. Ofta nog tänka vi ej alls på ordens ursprungliga innebörd, då vi använda dem. Ett sådant uttryck är »*handsken är kastad*» — det stammar från riddartidens stridsbruk. Och vi tala om att »*hålla någon på sträckbänken*», ehuru tortyren är avskaffad — om den ej förekommer, då någon »*rådbråkar sitt tal*». Vi säga, att en författare har »*en fint skuren penna*» — uttrycket är från gåspennornas tid, numera behöver ingen skära sina pennor. Då någon »*trampar i klaveret*», må vi ej tänka på handklaveret, utan på ett gammaldags slag av piano. Och är det säkert, att var och en, som kallar en sak »*torr som fnöske*», vet varom han talar? Eller om han säger, att en person ej är »*värd en styver*», ej *värd en vitten*» — vet han säkert, hur pass lågt han sätter priset? Frågan: »*vad är på tapeten?*» är ordagrant tydd rätt meningslös i de enfärgade tapeternas tidevarv och härstammar från bonadernas och de granna målade allmogetapeternas tid.

När ej horn längre, utan glas användes till

bläckhorn, kvarstannar dock det gamla ordet. *Tobaksborn* åter är ett ord, som försvunit för *snusdosan*. *Pennor* kunde man ursprungligen endast få från fåglarna, men vi behålla namnet, även sedan gåspennan ersatts av stålpennan, ja, t. o. m. blyertspennan.

Benämningen *styrbord* är från en tid, då man hade en styråra på högra sidan av fartyget. Den sida man vände ryggen (baken) blev då babord.

Vi använda uttrycket »stå sörjande vid en *bår*», oaktat, som Strindberg säger, »bårarna redan för 50 år sedan utbyttes mot likvagnar».

Språket är konservativt i sina bruk, och vårt nuvarande språk återspeglar även forna tiders brister i uppfattning och kunskap. Vi kunna ej undgå att använda en hel del i grund och botten felaktiga och missvisande uttryck. Vi veta nog i allmänhet, att dylika uttryck ej äro att fatta efter bokstaven, men nog kan det hända, att de någon gång kunna förvilla en obefäst ande. Så t. ex. tala vi ju om att »*solen går upp*», ehuru var och en vet, att det är jorden, ej solen, som går. Vi säga, att »*daggen faller*» — men daggen faller ej, utan avsätter sig. Och *mjältsjukan* har ej med mjälten att skaffa. Orden *hårdhjärtad, hetlevrad* och dylika tala om en tid, då man förlade känslorna till hjärtat och levern. *Val-*

fisken är ingen fisk, *flodhästen* ingen häst, *sjökon* ingen ko, det veta nog alla. Men ej alla veta, att *kinabarken*, det förträffliga febermedlet, ej har något med landet Kina att skaffa, likheten beror på en folketymologisk ombildning.

Indianer bo ju ej i Indien. Namnet har ett historiskt intresse och beror på Kolumbus' misstag, då han trodde sig ha kommit till Indien, när han upptäckt Amerika.

*

I många riktningar utvecklas och förändras språket. Men hur mångsidig än utvecklingen är, går det aldrig därhän, att vi få ett särskilt ord för varje sak och företeelse i världen. Detta skulle endast vara opraktiskt och göra språket allt för svårt. Livets skiftande mångfald äger oändligt mycket, som vi ej ha ord för. Livet, människoandens liv, är rikare än våra uttrycksmedel.

Orden beteckna i allmänhet sammanfattningar av likartade ting. Endast egennamnen ge olika namn åt föremål, som i det väsentliga äro likadana. En hel del ord åsyfta att sammanfatta en mängd företeelser, som ha någon egenskap gemensam, t. ex. orden växt, djur, möbler, arbete, nöjen. Att dylika sammanfattande ord finnas, är av stor betydelse. De bidraga till reda i vårt

tanke- och åskådningsliv, då vi därigenom kunna ordna företeelserna i samhörande grupper genom blotta namnet. Här speglar språket gångna tiders uppfattning och erfarenheter. Vi ta som exempel de urgamla motsättningarna *levande* och *dött* eller *andligt* och *materiellt*, ord, som sammanföra allt varande i två väldiga motsatsgrupper.

Vidare kunna vi säga, att knappast något ord finnes, som ej har mer än en betydelse. Ordet *lampa* får beteckna ej blott våra förfäders enkla, osande lampa, utan många andra slag, upp till den moderna elektriska båglampan. Här som ofta speglar ordets vidgade användning en stigande kultur. Vi ta ett annat exempel på hur samma ord betecknar en mängd olika saker. Ordet *band* betyder något, som binder, förenar. Hur olika företeelser, som därmed kunna avses, framgår av följande sammanställningar: sidenband, halsband, tunnband, bokband, korsband, band i brädspel, rövarband, gå i ledband, lägga band på sig, syskonband, kärleksband o. s. v. Detta godtyckligt valda ord har 35 betydelseskiftningar enligt Svenska Akademiens stora ordbok. Andra kunna ha många flera. Vi förbigå här sådana liklydande ord, som äro alldeles obesläktade, t. ex. kroppsdelen *arm* och *arm* = fattig. Därom mera längre fram.

Kulturutvecklingen gör naturligtvis, att samma

ord kan få allt flera olika betydelser såsom term å skilda områden. Men utvecklingen nöjer sig ju ej härmed, den skapar även nya ord, och det kan vara skäl att ytterligare dröja något vid denna företeelse. Stundom kan ett helt och hållet nybildat ord slå igenom och bli vanligt. Så skapades t. ex. ordet *gas* av en kemist på 1600-talet.

Ojämförligt vanligast är dock, att de gamla språkstammarna även få göra tjänst för att uttrycka nyvinningarna på olika områden. Det kan, som vi redan sett, helt enkelt ske genom en betydelseförändring – hammaren av sten får även ge namn åt hammaren av järn. *Skorsten*, som egentligen betydde härd på en tid, då intet slag av rökfång fanns, blev på ett mera framskridet stadium även namn på det rör, som höjde sig över eldstaden, för att slutligen i våra dagar oftast endast beteckna sista delen och avslutningen av detta rör.

Bland egentliga nybildningar kunna nämnas de ej ovanliga avledningarna av egennamn. Redan genom sin bildning väcka dessa ett särskilt intresse, då de peka på ett givet historiskt eller geografiskt faktum — en person eller en ort — och således rent av inbjuda till studium av vår odlings historia. När det gäller dylika ord, kan den, som därtill har håg, lättare än eljest fastställa tidpunkten för

deras uppkomst och de förhållanden, under vilka de blivit till. Utan att ingå på några vidlyftiga förklaringar framlägger jag endast till den intresserades eftertanke följande från olika områden valda exempel, som lätt nog kunna mångdubblas: *bessemerstål, voltastapel, ampère, ohm, ayshireras, berlinerblått* — eller för att stanna vid vårt eget land: *Linnea, gustavianska tiden, boströmian, Arvikaplogar, Sävstaholmsäpplen* o. s. v.

Oftast bildas naturligtvis nya ord genom sammansättning. Vi ha redan nämnt några exempel (sid. 36). Ytterligare må läggas några ord, som bildats eller blivit aktuella tack vare senaste tiders kulturella eller politiska förhållanden såsom *regeringsrätten, folkhushållningskommission, försvarsutredning, rusdrycksförbud.* Dylika ord bildas ju ständigt, och var och en kan leta upp exempel i mängd.

Stundom kan det ena ordet ge upphov till det andra. Ofta stå orden parvis i motsatsförhållande till varandra, såsom *stor* och *liten, upp* och *ned.* Så kan också ett ord liksom framkalla ett nytt ord, som på ett ellar annat sätt står i motsatsförhållande till det förra. Så har ordet *norrländing* gett upphov till det i Norrland ej ovanliga *sörländing.* Från Bleking har jag antecknat sammanställningen *in-* och *uthus, inhusbyggnad* o. s. v. Vi kunna ock

påminna oss Olof Högbergs bekanta *översåtar* som motsats till *undersåtar*.

Språket kan även riktas genom att ett ord liksom delar upp sig i två, som sedan var för sig gå olika utveckling till mötes och få olika betydelse. Detta är också ett sätt att få nya namn åt nya begrepp. Till jämförelse och eftertanke framläggas följande parvis besläktade ord: *doppa* och *döpa, flotte* och *flotta, dag* och *dager, frid* och *fred, aftonvard* och *nattvard,* ja t. o. m. *snille* och *snäll.* Av sistnämnda har det förra stigit, det senare sjunkit i värde, grundbetydelsen för båda har varit förstånd, förståndig, rask. Även hos de övriga ordparen, *orddubbletterna,* märka vi en mer eller mindre tydlig överensstämmelse i grundbetydelsen.

Besläktad med föregående är naturligtvis även det fallet, då ett ord utan att ändra formen får en ny betydelse och samtidigt vid sidan av denna bibehåller den gamla. Saken är vanlig, ehuru ej så iögonenfallande. Tydligt är ju dock, att en dubbelhet i betydelsen finnes i senare sammansättningsleden i orden *gödselstad* och *handelsstad* eller *trädgårdsland* och *hemland.* En avgjord dubbelbetydelse har ordet *konst* fått, vilket för var och en bör framgå ur följande exempel: »en konstgjord blomma är långt ifrån något konstverk». Jämför härmed vad vi förut sagt om de många olika

slag av betydelse, som nästan varje ord kan ha (sid. 44).

Som prov på, hur nära samhörande ord gå i sär i betydelsen, kan ytterligare påpekas, att *orolig* ej längre är motsatsen till *rolig;* och orden *obarkad, oborstad* har fått en bildlik betydelse, som orden *barkad, borstad* sakna.

Vi skola nu litet närmare stanna vid en storartad fördjupning och förändring av betydelsen i en given riktning, som massor av ord genomgått, därmed även lämnande det kraftigaste beviset för att språket alltid finner möjligheter att ge uttryck åt alla de landvinningar, de nya upptäckter, som den mänskliga anden gör. Det är en betydelsefördjupning, som pågått från längesedan förflutna tider och som pågår den dag, som är. Jag syftar på språkets sätt att ge namn åt det andliga livets företeelser. Det andliga är ju det, som vi ej med våra yttre sinnen, syn, känsel o. s. v., kunna förnimma, de inre och okroppsliga livsområdena.

Det är ju klart, att den yttre, kroppsliga verkligheten först blev föremål för mänsklig iakttagelse och kunskap. Långt senare lärde man sig att lyssna till stämmorna i sitt eget inre, att tänka över vad själ, tanke, vilja o. s. v. var. Härom bär språket också vittne: det andliga har från början fått namn från det materiella, det kroppsliga och får så än i dag.

Själva ordet *ande* betydde ursprungligen endast andedräkt, andning. Äldst uppfattade man även själen som något jämförligt med en vindpust eller dylikt. När människan ej mera andades, då hade också anden lämnat henne. Först småningom fick ordet ande den fördjupade, rent »andliga» innebörd, som vi inlägga i detta ord. Vittnar ej en dylik betydelseförändring starkt nog om ett märkligt förandligande av språket — och därmed naturligtvis även av tänkandet och hela kulturen?

Ordet *himmel* betecknar ju egentligen det valv, som välver sig över våra huvuden, men har i det religiösa språkbruket även blivit namn på de saligas boningar — måhända dock ursprungligen ganska materiellt uppfattat.

Då vi tala om *hjärtats värme* mena vi vanligen ej temperaturgraden i hjärtmuskulaturen, utan något rent andligt. Sådana ord som *översvallande, uppbrusande, ytlig, grundlig, klar* ha ju en gång haft rent materiell betydelse och äro hämtade från beskrivning av det yttre naturlivet, t. ex. det porlande vattnet i en källa. Eller vi hämta våra bilder från ett annat naturområde och tala om *blixtrande* snille, om *lysande* förmåga, om religionens *ljus*, kärlekens *solsken*.

Dylika uttryck ha sitt ursprung i en jämförelse mellan något yttre, välkänt och något

inre, andligt, som får sin beteckning tack vare en större eller mindre likhet med yttre företeelser. Man finner en viss släktskap mellan t. ex. fågelns flykt i den fria luften och själens flykt mot högre rymder. Så vidgas och fördjupas ordens betydelse, och vi kunna »tala om stora ting med enkla ord».

En hel del hithörande uttryck uppfatta vi ju fortfarande som bilder, men ofta glömma vi, att uttrycket en gång varit en bild. Vem tänker på att *nedrig* betytt något långt nere, *innerlig* något långt inne? *Fatta* en sak har en gång betytt kunna fatta med handen o. s. v.

Från ett annat område kunna vi påminna om ordet *kyrka*, som egentligen betyder gudstjänstlokal, men sedan även betecknar ett religiöst samfund, t. ex. den katolska kyrkan — sålunda en mera förandligad betydelse.

En särskild uppmärksamhet förtjänar användningen av bilder, d. v. s. överflyttandet av ett ord från dess ursprungligen givna betydelseområde till ett annat område, där det då får en annan, kanske vidgad, men dock i någon mån likartad betydelse. Det är nämligen, som redan nämnts, något slag av likhet, som föranlett den nya användningen. Det, som ligger närmast, får då ge namn åt det mindre kända. På språkets alla områden finna vi denna användning av bilder, varigenom vårt tal vunnit

oerhört i åskådlighet och uttrycksfullhet. Några exempel skola klargöra detta.

Huvud äga väl egentligen endast människor och djur, men nu tala vi om *kålhuvud* och *knappnålshuvud* utan att tänka på, att vi här ha en ursprungligen överflyttad användning. Men ordet är mångsidigare. Vi nämna som exempel: *huvudstad, huvudbok, huvudstycke, huvudtitel, huvudman, huvudsak.*

På liknande sätt använda vi en mängd av namnen på kroppsdelar. Vi tala om en flods *armar,* om bordets *ben,* lampans *fot, bergsrygg, bokrygg* o. s. v. Bilder ha vi i sådana uttryck som politisk *ryggrad,* stormens *vingar,* kärlekens *vingar.* Djurlivet ger upphov till en mängd bilder. Jag nämner t. ex. plugghäst, syhäst, hästminne, träbock, lathund, arbetsmyra.

Men bilderna nötas och blekna genom användningen. Vem tänker på kroppsdelen *hand,* då han använder sådana vändningar som *ha om hand, till hands, under hand, efter hand, handfallen, handgången, tillhandahålla, omhändertaga, handkammare, handräckning* o. s. v.? Eller vem tänker på *fågelns vingar,* då han talar om *väderkvarnsvingar?*

Redan dessa exempel ge oss en aning om, hur omfattande användningen av bilden är. Och med skäl säger författaren Jean Paul, att »språket är en ordbok av bleknade bilder» (metaforer).

Men just därför att bilderna blekna, har man städse sökt efter nya slag av bilder. Särskilt ha skalderna i alla tider övat sin fantasi på att uppfinna nya livfulla och talande bilder. Sådana skapas i massa, och intet föremål är för högt, intet för lågt, då det gäller att ge färg åt en författares skildring. Jag tar t. ex. ordet *nät,* fiskarens enkla fångstredskap. Vi finna det lätt nog i poesiens bilder. Tegnér säger på ett ställe: »ett nät är den flygande lock.» I Vita frun talar Snoilsky om hur kung Karl »knyter på tankarnas nät»; på ett annat ställe i samma dikt heter det: »sin not han kastade föga öm i stridaste loppet av tidens ström». Och Heidenstam talar i en berättelse om »sammansvärjningens långa nät».

Som andra exempel på huru bilder nyskapas kunna vi nämna Frödings »ungtallsmidig och enstamvig». Levertin talar om »längtans röda skymningsbloss». Ur Karlfeldts målande bildvärld taga vi »höstmånens röda kastrull», »molnens grå madrass».

Vi ha redan märkt, att den bildliga eller överförda användningen av orden skapar dubbelbetydelser. Ordet *bock* kan ju t. ex. betyda såväl *getabock* som *sågbock,* ja *bock* (rättelse) i en skrivbok och slutligen även bugning. Och vi ha i vårt språk *sänghimmel, tronhimmel, stjärnhimmel* och religionens *himmel.*

Likljudande ord med olika betydelse — ofta av olika härledning — finnas i större mängd, än vi i allmänhet ana, i språket: fågelns *flykt* och fångens *flykt* är ej detsamma, ej en *våg* i havet och en *våg* att väga på o. s. v. Dylika *homonymer,* som de heta, kunna ju minska språkets tydlighet, men göra det vanligen icke, emedan meningen och sammanhanget klargöra, vilken betydelse som avses, och hindra oss att bliva vilseledda. Vem förstår ej innebörden av satsen: »Söner av ett folk, som blött» — t. o. m. om vi i skrift stava det sista ordet med tt?

Av bilden begagnar sig, som vi sett, skalden; dubbelbetydelser äro till glädje för skämtaren och ha gett upphov till otaliga s. k. roliga historier, de mer eller mindre lyckade vitsarna och ordlekarna. Som exempel på dylika kunna vi ju taga den gamla kända gåtan om klockan, som »går och går utan att komma till dörren». Eller Svärdsjöbondens svar på frågan, om sjön låg: »Hade den stått på ände, så hade den väl synts ända hit». Skämtet här bygger på dubbelbetydelsen hos ordet *ligga:* vara utsträckt och om en sjö: vara isbelagd.

*

Vi ha redan flera gånger haft tillfälle att framhålla, vilken betydelse språket har för hela vår odling. Att ett ord finnes, gör den sak det vill beteckna mera levande för oss. »Språkets makt över tanken» är större än de flesta ana, språket ger verktygen åt vår tanke, och språkets brister kunna stundom bli band på vår tanke. I känsla av vilken vikt det kan ha, att ett värdefullt och talande ord finnes till och ingår i det allmänna språkmedvetandet, prisar sig en av våra yngre tänkare, Allen Vannérus, med rätta nöjd, om han endast kan få hemortsrätt i språket för det vackra ordet *kulturidealism*. Liksom tanken skapar ord för att få uttrycksmedel, så kan också ett ord i sin tur skapa och väcka tankar. Måhända bidrager befintligheten av den sammanfattande benämningen *Skandinavien* till den upprepade sammanblandning mellan Sverige och Nordens övriga länder, som ständigt äger rum ute i världen. Måhända har enhetsnamnet även vid sidan av djupare orsaker hjälpt till att ge liv åt de skandinavistiska drömmarna.

Men liksom vår kultur och vår bildning ha sina brister, så har även språket sina — också i detta en spegel av vår odling. Hur mången har ej känt sig plågad av fula ord och svordomar, uttalade av en rå mun! Vårt språk tyckes ju vara så särdeles rikt på dylika uttryck.

Är det ej en svaghet i den enskildes språkförråd, att han för att uttrycka sig tillräckligt eftertryckligt och kraftigt skall behöva använda uttryck, hämtade från tron på ondskans och mörkrets makter!

Och att ett sådant ord som »tjuvsamhället» skapats, vittnar ju om en förvillad uppfattning om samhällets betydelse och värde för alla dess medlemmar. Blott att ordet finnes, kan hos en svag själ ytterligare stödja det gamla slagordet: »egendom är stöld». Språket bör stå i samklang med vår kultur, vårt samhällsliv, vår uppfattning av rätt och orätt. Sådant folket är, sådant är språket. Därför ter sig ett sådant ord som det nämnda som en fläck på vår odling.

Skämtet, som nog ofta kan ha något av hälsosamt salt i sig, kan ock någon gång bli till skada genom förlöjligande benämningar, som kanske till sist komma att användas på allvar, t. ex. genom att ge hederliga och samhällsgagnande medlemmar i staten sådana namn som *tullsnokar*, *bylingar*, *borgarbrackor*, *bondbassar* — att ej nämna än värre exempel. Ger språket allt för mycket fart åt illa placerade uttryck av hån och förakt, kan det dragas ned och förråas.

Därmed vilja vi naturligtvis ej ha sagt, att språket skall ge förskönande eller överskylande

namn åt det, som i sig är ont och skadligt. Nej, språket skall säga »högt och fritt, att svart är svart och vitt är vitt», som Karlfeldt säger, det är just dess uppgift. Att kalla bedrägerier och förfalskningar för *oegentligheter,* stöld för *lån* och mutor *belöningar* eller att urskulda lögnen genom att kalla den *nödlögn* för att ej tala om än sorgligare företeelser, det är att leda språket in på en farlig väg.

Emellertid visar språket, eller låt oss säga den allmänna uppfattningen, ett så pass levande verklighetssinne, att dylika förskönande uttryck (s. k. eufemismer), så snart de bliva vanliga, avslöja sin rätta innebörd och ej längre bedraga någon. Därför blir det t. ex. snart nog lika illa att anklagas för oegentligheter som för förfalskningar. Dock kanske vi ändock kunna säga, att språket bäst fyller sin uppgift genom att nämna var sak vid sitt rätta namn, så vitt möjligt undvikande förkonstling och pryderi.

Vi vända oss till ett annat område för språkliga bedrägerier — och försök till självbedrägerier. Det är en hel del uttryck, som brännvinsdyrkandet skapat, som åtminstone kunde bli en fara, dock kanske mera förr än nu. Jag syftar på sådana ord som *livsvatten, tankeställare, tröstare* och liknande såsom namn på en livets och tankens svåra fiende och tröstlöshetens skapare.

Huru ingripande drickandet varit, antydes måhända av att det från början fullkomligt oskyldiga »*gutår*», egentligen *gottår* (d. v. s. god äring, gröda), fått samma betydelse som ordet skål! — i den bemärkelsen användes det ju bl. a. av Bellman. Det är också ett exempel på sedernas omskapande inverkan på språket!

Då vi tala om språkets svagheter och brister, må vi ej glömma den kanske mest allmänt både kända och erkända bristen i vårt språk — saknaden av verkligt gångbart enhetligt tilltalsord. Vi ha ju ordet *Ni*, men de flesta, som vilja vara artiga, våga endast i vissa fall använda det. Vi ha intet tilltalsord, som kan användas av alla till alla, över- och underordnade, äldre och yngre, män och kvinnor. Även om bristen ej direkt är en skapelse av fåfängan och kryperiet i förening, så avspeglas dock häri en svaghet i vårt sällskapsliv, tvång och förkonstling i umgänget och en brist på naturlighet. Till ersättning har emellertid det gamla hederliga tilltalsordet *du* genom sin begränsade användning fått en i viss mån mera intim och personlig klang.

Den förut omnämnda dubbelbetydelsen av en del ord kan nog någon gång kännas som en brist, dock ej alltid. Det är ingen fara för sammanblandning av ordet *hopp*, som betyder förhoppning, och det hopp, som är lika med

språng. Men när vi ha att göra med ord, som verkligen äro nära besläktade, kan den yttre överensstämmelsen bliva till förfång för tydligheten. Hur lätt sammanblandas ej *känsel* och *känsla*. Och vilken oklarhet och missuppfattning på religionens område kan ej uppstå genom att vi ej ha olika ord för att ge namn åt den religiösa *tron* i motsats till det ord *tro*, som endast betyder förmoda. Kanske mången helst skulle vilja med olika ord beteckna *kärleken* mellan man och kvinna och den allmänna människokärleken.

LJUD- OCH FORMUTVECKLING.

Vad vi hittills sysslat med har huvudsakligen tillhört det område av språkvetenskapen, som vi kalla *betydelseläran*. Det kan dock vara skäl att även rikta blicken på den utveckling, som äger rum inom andra sidor av språket.

Det är efter tre skilda linjer, som den språkliga utvecklingen försiggår. Vi kunna hos språket särskilja tre olika sidor: de *ljud*, av vilka orden bildas, den yttre *form*, som orden antaga vid fyllandet av sina olika uppgifter, och slutligen den *betydelse*, det tankeinnehåll, som orden äro bärare av. Vi få så en naturlig indelning av språkläran, grammatiken, i ljudlära, formlära och betydelselära.

Vi ha redan tillräckligt framhållit, att en god språkutveckling inom det område, som tillhör betydelseläran, kräver, att språket skall bliva ett allt bättre uttrycksmedel för den mänskliga tanken. Men även på övriga områden kunna likartade krav på klarhet, tydlighet och enkelhet uppställas.

Vi vända oss först till *ljudläran* Denna handlar om språkets yttre, rent fysiska material, de av de mänskliga talorganen frambragta ljuden, som sedan såsom en luftdallring ledas till ett mänskligt öra för att där uppfattas. Om vi nu på ljudläran tillämpa våra regler för vad språkliga framsteg vill säga (jfr sid. 11 f.), framgår omedelbart, att utvecklingen bör gå ut på att göra språkljuden så lätta som möjligt att frambringa för den talande, på samma gång som den hörande bör kunna uppfatta ljuden allt mera klart och utan svårighet. Viktigast är ju hänsynen till den hörande: ljuden böra bli så tydliga som möjligt. Såväl praktiska skäl som skönhetskänslan kräva, att vokalerna, självljuden, de egentliga röstljuden, bli klara och klangfulla, och att konsonanterna, medljuden, få ett så tydligt, skarpt och distinkt uttal som möjligt. Här gäller det att utan tillgjordhet och förkonstling, men med omsorg och avsikt vårda talets renhet och klarhet, ty de krafter, som oftast alldeles omedvetet verka på vårt talspråk, gå huvudsakligen ut på att göra ordens uttal så lätt och enkelt som möjligt.

Vi skola bevara vårt språks goda rykte för klangfullhet. En orsak till denna är bl. a. våra talrika och klara *a-ljud,* som t. ex. till så stor del försvunnit i danskan. Många av våra landsmål eller dialekter utmärkas ju just av oklara,

grumliga, fula ljud, som ej äro så lätta att utrota. Vi kunna tänka på de olika uttalen av de ljud, som betecknas med bokstäverna *o, å, l, r.* Klarhet och skärpa böra ju framför allt eftersträvas av *rikssprâket,* d. v. s. det språk, som gäller och eftersträvas som gemensamt meddelelsemedel över hela vårt svenska språkområde.

Vi bruka kalla de krafter, som verka för att förenkla och förändra uttalet, för *ljudlagar.* Dessa äro av många slag, men verka i allmänhet likformigt och regelbundet omgestaltande på vissa ljud i likartad ställning och vanligen inom en given tidsepok. Redan vårt stavsätt, som ofta bevarar gamla uttalsformer, vittnar om ljudlagarnas verksamhet för förenkling. Orden djup, djur, djärv o. s. v. ha en gång hetat diup o. s. v. med uttalat d-ljud, ehuru detta sedan försvunnit framför j-ljudet. Detta d-ljud uttalas fortfarande av de finländska svenskarna. Så ha förr orden lius, liung, hiort, siö, skiuta o. s. v. haft s. k. ljudenligt stavsätt, d. v. s. uttalats ungefär så, som de ännu stavas.

Vanligen är det de yngsta generationerna, som omedvetet genomföra uttalslättnader, under det de fullvuxna i allmänhet föga ändra sitt uttal. Vi märka ljudlagarnas verkningar ännu i den dag, som är. Liksom stiäla en gång

blivit »själa», så får i våra dagar ordet västgöte uttalet »väsjöte», östgöte blir ösjöte, gästgivare blir 'gäsjivare' i vardagsspråket. Vidare blir i vårt tal åttondedel till åttondel, annandag blir anndag, matsäck blir massäck, fastställa uttalas faställa (med st endast en gång) o. s. v. Häri ligger tydligen en kraftbesparing. Men förenklingen får ej strida mot tydlighetens lag. Därför är t. ex. det Stockholmsuttal olämpligt, som gör e och ä likljudande. Härigenom komma ju sed och säd, tre och trä att uttalas lika. Det är naturligtvis ej något tillräckligt försvar för detta uttal, att Heidenstam och Levertin med flera skalder genom sina rim visa sig äga det!

Vi ha redan antytt, att de många oregelbundenheterna i vår stavning avspegla gångna tiders uttal. Skriften har med större konservatism än talet bevarat de gamla sedvänjorna. Även om kunskapen härom ej underlättar rättstavningens mödor, så stämmer den oss dock försonligare mot svårigheterna, då vi veta, att de många olika reglerna en gång haft en förnuftig mening. Men varje tid har större skyldighet mot sig själv än mot det förgångna, och så har allt sedan 1700-talet, då vi började få ett allmänt antaget lika stavsätt, strävandena att reformera stavningen till större överensstämmelse med talet fortgått. Med försiktighet har det gått, och försiktigt komma vi

helt visst att fortsätta på samma väg. Det gäller att utveckla, ej att helt bryta med det förgångna. Men förändringar måste ske på detta liksom på alla andra livets områden. Lika väl som kärleken till gångna tiders minnen ej kommer någon att använda tjärstickor eller talgljus till belysning, lika litet får pieteten bevara ett föråldrat och opraktiskt stavsätt, som kunde ersättas med ett bättre. Det är ju ej frågan om någon förändring av själva språket härvidlag, endast en ändring av dess beteckningssätt — orden förbliva desamma. Tegnérs poesi är lika »klassisk», efter vilka regler den än stavas.

Bokstäverna äro ej ljud, endast tecken för ljuden, och skriften är naturligtvis bättre, ju noggrannare och enklare den förmår att återgiva ljuden och de därav bildade orden. Men av vikt och värde är ock att ha ett bestämt, vedertaget stavsätt, som man rent mekaniskt kan inlära, så att man ej behöver särskilt tänka på, hur man skall stava orden — rättstavningen skall så att säga sitta i fingrarna. De flesta ha ju nog besvär med att tänka på det viktigare: det skrivnas form och innehåll.

Efter denna utflykt in på frågan om tillämpningen i skrift av ljudlärans lärdomar må vi även kasta en blick på ljudens estetik, d. v. s. ljudens skönhetsverkan i talet. Redan själva

ljuden eller, rättare sagt, de olika ljudförbindelserna kunna på ett egendomligt sätt tala till skönhetssinnet och ha säkert så gjort under alla tider. Vi tala om att ord och namn äga olika »klangfullhet» och »välljud». Eller för att tala med skalden Orvar Odd: »Vissa namn äga i sig själva ett slags musik, en metall, en klang, lik den av harmonika och triangel, under det andra falla sig tungsamt, ljudlöst och platt som en mjölsäck, vilken dunsar i golvet.» Eller märk, vilka förnimmelser ett namn kan uppväcka enligt Sven Hedin: »Namnet Timbuktu har en egendomlig klang. Det innesluter allt det hemlighetsfulla och tjusande, som är förbundet med Sahara. Det leder tanken till karavanklockornas klang och klirret av beduinernas stigbyglar. Det är, som om själva namnet klingade, och som om man hörde plasket av Niagaras grumliga böljor mellan vokalerna».

Det vanligaste och mest kända exemplet på en avsiktlig användning av ljudens skönhetsverkan erbjuder oss rimmet i poesien. Slutrimmet, byggt på likljudande ordslut, känna vi ju alla. Ett annat slag av rim är det klangfulla fornnordiska begynnelserimmet, som låter vissa betonade ord i versen börja med samma ljud. Vi ha det efterbildat i Tegnérs: »Nu rider rike Ring över Bifrost, sviktar för bördan

bågiga bron.» Begynnelserimmet användes ofta och tämligen fritt av våra moderna skalder för att öka versens klangfullhet, exempel äro lätta att finna. (Fröding: »blekaste blomst»; »i lätta lovar kring en flaggfregatt»; »hårets gula gammalsvenska lin» o. s. v.) Även i prosa användes detta rim stundom med tydlig avsikt. Vi anföra från Selma Lagerlöf: »Och uppför och utför alla dessa klyftor och klippor krypa och krångla rankor och revor.»

Men rimmet har ock bevarat en hel del gamla uttryck och sammanställningar av särskilt intresse. På det sättet ha t. o. m. en del ord bevarats, som helt säkert hade försvunnit ur språket, om ej rimmet bundit det vid ett annat ord. Som exempel nämna vi uttryçken *lyte och lack, i sus och dus.* En hel del sådana vändningar förefalla oss vid närmare eftertanke, skäligen meningslösa, såsom *rubb och stubb, si och så.* Som vi se, användas härvid än begynnelserim och än slutrim. Ännu några exempel på mera lättförståeliga sådana sammanställningar må tilläggas: *barn och blomma, hus och hem, gammal som gatan, med hull och hår, buller och bång, rim och reson, rätt och slätt.* Som bevis på, hur stark rimmets makt kan vara, och hur hänsynen till ljudet kan besegra själva betydelsen, kunna vi anföra det för oss tämligen meningslösa ord-

språket: *Kaka söker maka.* Detta har en gång haft god mening och hetat Kraka (d. v. s. kråka) söker maka. Men när a blev å i kråka, ersättes ordet av det på måfå gripna kaka, som rimmade bättre.

Vi övergå så till *formläran.* Här bör det vara klart för oss, att en formförändring är av godo, för så vitt den gör språket enklare och regelbundnare utan att minska dess klarhet och tydlighet. När vi t. ex. äro vana att böja snäll, snällare, snällast, fin, finare, finast o. s. v. och det då heter dålig, sämre, sämst bilda vi efter det vanligaste mönstret formerna dåligare, dåligast. Nya former bildas ofta efter de gamla och mest förekommande bildningarna. Så blir språket likformigare, regelbundnare och därmed ofta klarare. Stundom leva gamla och nybildade former fredligt vid varandras sida, vilket ju särskilt kan ha sitt värde, om de olika formerna få uppbära skiftningar i betydelsen. Så ha ju formerna värre och ondare, ja, i någon mån även bättre och godare en viss olikhet i användningen.

De nya formerna bildas i likhet, överensstämmelse eller *analogi* med äldre och vanliga språkformer; vi kalla därför dessa nybildningar *analogibildningar.* En dylik form är t. ex. *simmade* av *simma* i stället för det äldre *sam* genom påverkan från det vanliga böjningsmön-

stret *rimma, rimmade* o. s. v. Av *tämja* bilda vi det regelrättare *tämjde* för det gamla *tamde,* av *två* få vi *tvådde,* som ersätter *tvog* (jfr *sådde* av *så*). Böjningen *gräva, grov* blir *gräva, grävde; het* blir *hette.* I stället för *lyfte* och *miste* få vi ofta se de efter vanligare mönster bildade *lyftade* och *mistade.* Stundom kunna vi dock även få se våra författare ta upp tämligen föråldrade, kanske i folkmålen kvarlevande, kortare, »starka» verbformer, måhända därför att de finna dem klangfullare eller kraftigare. Så kunna vi hos Fröding finna den gamla formen *vrok,* som eljest nu heter *vräkte.* Heidenstam använder *halp* vid sidan av *hjälpte.* Även nybildningar av likartat slag kunna påvisas. Så har Strindberg *röck* för äldre och vanligare *ryckte,* hos S. Lagerlöf förekommer formen *dög* som biform till *dugde.*

En annan analogibildning är förändringen av *fager, fägre* till *fager, fagrare.* Och det gamla uttrycket *läsa* ett *lås* ha vi förenklat till *låsa* ett *lås* — uttrycket blir ovillkorligen därigenom enklare, och ordens samhörighet framträder klarare.

Analogibildningarna gå ju ut på att skapa större likformighet vid bildande av likartade former, vilket naturligtvis ofta har sin stora fördel med sig. Hit hör t. ex., att främmande ord vanligen böjas på samma sätt som svenska,

när de upptagas i vårt språk. Även i övrigt kunna de ju genom inhemsk påverkan förändras med avseende på form, uttal och stavning. Det heter t. ex. en *allé*, flera *alléer* liksom *kraft*, *krafter*. Andra slag av mera ingripande analogiska ombildningar ha vi redan talat om (sid. 37). Vi ha kanske märkt besväret med ord, som bevara en främmande böjning, såsom ett *plenum*, flera *plena*, *faktum*, *fakta*. Man kan få höra mindre bildat folk tala om, att de varit med om »ett plena i riksdagen», om »ett avgjort fakta» o. s. v.

Titlar av främmande ursprung få ofta ett mera svenskt utseende genom tillägg av den rent svenska ändelsen *-are*, särskilt vanlig vid yrkesnamn, såsom *åkare*, *borgmästare* o. s. v. Så få vi även jämte *officer*, *officerare*, vidare *sekreterare*, ja även *kamrerare*.

Många andra exempel på begäret att göra språket regelrättare kunde anföras: *värmar* blir *värmlänningar*, *gutar* blir *gottlänningar* efter mönstret av *smålänningar* m. fl. Något bättre står sig formen *jämtar* bredvid *jämtlänningar*.

Som exempel på, hur formerna bli enklare och kortare, kunna vi peka på, huru vi av *hava* få *ha*, av *bliva bli*, av *taga ta*, av *giva ge* — former, som äro goda, därför att de äro korta och dock fullt tydliga, ehuru de ännu ej fått burskap i den s. k. högre stilen.

En annan förenkling, som talspråket genomfört och som även arbetar sig fram i skriftspråket, är användningen av samma predikatsformer av verbet, såväl när det hör ihop med ett ord i flertal som ental. Vi säga sålunda allmänt t. ex. »gossarna kommer» likaväl som »gossen kommer», under det vi efter gammalt mönster pläga skriva: »gossarna komma». Men språket älskar ingen onödig formrikedom. Och redan under 1600-talet och tidigare påträffas sådana flertalsböjningar som *vi binder, vi band* (för *binda, bundo*). Under medeltiden hette det även *vi köpto, han köpte*. Nu heter det alltid *köpte* i såväl ental som flertal. Så komma nog ock sådana former som »vi gick» att tränga igenom. Dylika formförenklingar äro även analogibildningar. Talspråket har naturligtvis sin fulla rätt att införa förändringar och förenklingar utan att känna sig bundet av skriftspråket. Språkhistorien visar, att skriften oftast följer talet efter, där det så lämpar sig, ehuru i något långsammare takt. En del av våra yngre författare ha ju ock redan i skrift upptagit nyssnämnda förenkling av verbböjningen. Särskilt kunna vi lägga märke till, att Selma Lagerlöf genomgående använder lika former av verben i ental och flertal i sina sista böcker.

Även en utveckling av nya former kan förekomma, vilket naturligtvis kan vara av godo i

det fall, att de öka språkets uttrycksfullhet eller tydlighet. Länge ansågs *ett härad, flera härad* som den enda riktiga böjningen, nu kan man ofta få se formen *härader*. Ännu äro *skepp, bord* o. s. v., ja, de ojämförligt flesta s. k. detkönsord eller neutra lika i ental och flertal. Det kunde ju i många fall vara lämpligt att i stället ha två olika former. En del namn på handelsvaror ha även fått flertalsändelser, såsom *tyger, viner, teer*. Dessa former ha dock den säregna betydelsen av flera olika slag av tyg o. s. v.

Vi säga naturligtvis, att av två brukliga former är ej den äldsta bäst, utan den, som är ändamålsenligast. För femtio år sedan hade vi dock en livskraftig »klassisk» eller historisk riktning, som alltid ville ge företrädet åt en äldre form. Ett exempel visar oss de olika förhållandena då och nu. Viktor Rydberg, som strängt höll på den äldre svenskans språkbruk, betecknade år 1873 formen *elementer* (liksom *systemer, landskaper* o. s. v.) såsom »falsk böjning». Men år 1906 ger vår kände författare Per Hallström ut sin bok De fyra elementerna och tar alltså upp denna »falska» böjning.

En annan förändring, som åsyftar att göra språket regelbundnare och som trängt igenom i talspråket, må omnämnas, särskilt som den även börjat visa sig i skrift. Det är strävandet

att ge alla substantiver (tingord) samma ändelser i bestämd form i flertal. Det heter ju *hästarna, stolarna,* men hittills vanligen i skrift *barnen, borden.* Dessa neutra få emellertid i talspråket även ändelsen *-na,* varigenom de till sin böjning bliva mera lika övriga substantiver i språket. Vi kunna också fastslå, att Selma Lagerlöf i en av sina böcker upptagit även formerna *barnena, bordena* o. s. v.; dessa förefalla oss kanske till en början litet tunga, men ha den fördelen att vara mera regelbundet bildade. Tydligen kunna de ju ej anses fullt upptagna och »tillåtna» i s. k. vårdad normalprosa, därför att en av våra främsta författare med skaldens rätt och frihet använt dem.

En förenkling, som kan anses fullt genomförd i rikskspråket, är upphävandet av »könsskillnaden» i språket mellan »döda» föremål, d. v. s. skillnaden mellan han- och honkön. Landsmålen säga vanligen *sola ho', stoln han* o. s. v. Vi säga emellertid nu: solen *den* och stolen *den.* Detta är ett avgjort framsteg, då ju döda föremål faktiskt ej ha något kön. Skalderna är det ju obetaget att i naturens föremål dikta in manliga och kvinnliga väsen, att ge personlighet och liv åt det i sig döda, men det praktiska språkbruket är ej främst poetiskt, utan främst just praktiskt, d. v. s. så enkelt som möjligt.

En företeelse, som även berör genustörhållandenas språkliga uttryck, är den, att kvinnan, samtidigt med att hon tillkämpar sig rätten till allt flera tjänster, yrken och examina, också erövrar rätten till motsvarande förut manliga titlar. Förr hette det *skald* och *skaldinna*, *konstnär*, *konstnärinna* o. s. v. Nu blir det allt vanligare att tala om kvinnliga *skalder*, *konstnärer*, *författare*. I den riktningen går det, och de senast förvärvade kvinnotitlarna av *doktor* och *docent* ha ingen direkt motsvarande feminin form, vilket däremot den något tidigare förvärvade rätten till studentexamen medförde — den kvinnliga studenten kallades *studentska* Men *doktorinna* betyder ju ej kvinnlig doktor!

Vi se sålunda även här, hur kulturrörelser inom samhällslivet trycka sin prägel på språket — spegeln av folkets liv och uttrycket för dess synpunkter. Förr bildade också de kvinnodyrkande skalderna gärna feminina nybildningar, sådana som *huldinna*, *tjusarinna*. Nu se vi ej mycket sådant.

Vi ha här endast vidrört några spridda drag av språkets ljud- och formutveckling för att visa, hur språket på alla områden strävar att bli ett allt bättre och tjänligare redskap i kulturens tjänst. Och även på detta område avspeglar sig odlingen i språket. I en tid med intensivt liv och rask utveckling på många områden visar

sig brådskan även i tal och skrift. Strävanden efter korta, direkta uttryckssätt framträda, onödiga ändelser, svagt betonade stavelser försvinna, under det talet flyter i en snabbare takt. Särskilt i den brinnande affärsbrådskans språk, engelskan, kunna vi tydligt märka en sådan utveckling, men även i vårt språk se vi detsamma, ehuru ej i så hög grad. Allt sedan fornsvensk tid har emellertid en förkortning av orden genom bortstötande av en mängd överflödiga ändelser och andra orddelar fortgått, och denna benägenhet förefinnes i hög grad än i dag, som vi sett. Och vi ringakta gångna tiders omständliga och cirklade talesätt med de långrandiga omskrivningarna och de överflödiga fraserna. Vårt språk går rakt på sak och nämner också saken vid dess rätta namn. Det är ju en utveckling i god riktning detta. Måtte den även vittna om en god moralisk utveckling till större ärlighet, rättframhet och uppriktighet! Vågade vi tro detta, så kunde vi ju också anse språket som en så mycket betydelsefullare spegel av kulturen.

STILARTER. SPRÅKET OCH DE ENSKILDA.

Språket har alltså, som vi upprepade gånger framhållit, i första hand en praktisk uppgift. Som vi skola se, förneka vi därför ej skönhetens rätt och betydelse. Men språkets uppgifter äro av mångahanda slag. Därför få vi ock många olika stilarter. Med *stil* mena vi då de språkliga uttrycksmedlens anpassning efter det ändamål, som den talande eller skrivande åsyftar, formens överensstämmelse med sitt innehåll. Ej blott det olika innehållet, utan även många andra faktorer inverka på stilen, såsom den krets man vänder sig till, den offentlighet det talade eller skrivna har och andra yttre omständigheter, såsom tid och rum. Så få vi en indelning i lägre stil, högre stil och mellanstil eller normalstil, men även andra indelningar äro ju tänkbara. Stilarterna skilja sig med avseende på ordval, formbildning m. m. Stilen kan naturligtvis också vara mer och mindre personligt egenartad. Till *lägre stil*

hör det vanliga, mer eller mindre vårdade samtalsspråket. *Högre stil* finna vi ofta i predikningen, i högstämda tal, i vissa skönlitteraturens alster o. s. v. Vid den s. k. vältaligheten bruka vi ju fästa den innebörden, att den på ett särskilt sätt skall tala till känslan och fantasien. Den verkliga vältaligheten föraktar onödiga prydnader och älskar ett rent och klart ordval — de många, granna orden stå ej högt i kurs i vår tid. Dock utmärkes den högre stilen vanligen av rikedom på friska, talande och levande bilder.

Normalstilen är skriftspråkets breda ström, vetenskapens, föreläsarens, ämbetsmannens, tidningarnas språk, den väl vårdade prosan, som vänder sig till en större skara av läsare eller åhörare, främst av allt sökande det klara och enkla uttrycket för tanken. Kravet är högt nog: att återge tankens finaste skiftningar.

Undersökningar av olika stilarter och deras kännetecken sakna ej sitt intresse.

Naturligtvis finnes en mängd olika slag av stilar, lika visst som språket har otaliga vitt skilda uppgifter. Dessutom kanske vi strängt taget borde kunna säga, att varje människa har sin säregna stil, så vitt som varje människa i något avseende är olik alla andra. Framför allt gäller detta om de stora författarna. Varje diktare har sin egen stil, liksom vi ock

kunna skönja vissa drag, som särskilja de olika arterna av diktning. Olikartade bliva med avseende på stil och ordval den glödande känslolyriken, den objektiva verklighetsskildringen, den på bitande satir byggda kritiken av människor och samhällen o. s. v.

För en författare är friheten livsluften. Naturligtvis ledes även han av lagar, men ej småaktiga lagar, skrivna av »vittra pysslingar, utan av naturen», som Thorild säger. Det är den personliga smakens och det odlade skönhetssinnets lagar, som skola leda honom, och dessa lagar kunna ej i några givna formler uttryckas. Har han dem ej inom sig själv, så hjälpa yttre påbud föga! Låtom oss komma ihåg, att det är de stora språkkonstnärerna, diktarna, författarna, som gå i spetsen för vårt språks utveckling. Det är de, som genom sin diktning skapa allt fullödigare, vackrare och klarare uttryck för sina tankar, fantasier, drömmar och känslor. Så bidrager även diktningen att föra språket framåt mot dess mål, att bli ett allt bättre och smidigare uttrycksmedel för den mänskliga tanken. »Klarhet i begrepp och renhet i språk», som Geijer säger, är den verkliga vältalighetens mål. Sanningen bör man ej våga »belasta med prydnader, som hon ej behöver».

Ja, vad är all konst i grunden annat än en

stor tanke eller känsla, klädd i åskådlig dräkt, i en form, som ger ett fullgott, starkt och levande uttryck åt ett rikt innehåll. Så sammanfalla djupare sett i viss mån kraven på språkets ändmålsenlighet med kraven på dess skönhet.

Vad kunna då vi vanliga dödliga göra? Vi kunna älska vårt språk och vår litteratur. Vi kunna vårda vårt eget språk, vaka över vårt uttal, vårt ordval, men naturligt, utan överdrift, onatur och förkonstling. Vi må komma ihåg, att talspråket ej är en efterhärmning av skriftspråket, utan har sina egna fria och naturliga lagar. Skriften skall ofta kunna läsas och förstås av många, den skall bevaras för framtiden, och den har därför även sina egna lagar.

Måhända kunde mången av oss behöva en varning för att använda överdrivna eller för mycket sägande uttryck om vardagliga ting, t. ex. sådana ord som *rysligt, förtjusande, härligt, gudomligt*. Vi skola spara de betydelsefulla orden, tilldess de verkligen behövas, kanske de eljest ej räcka till, då vi stå inför det verkligt stora.

Men språket har också blivit ett så förträffligt och smidigt redskap, att det för den, som behärskar det, liksom »skriver sig självt». Må vi därför akta oss för att låta de många orden endast dölja en tankarnas tomhet! Det finnes intet ihåligare än ord utan innehåll och tanke.

En betydelsefull och omfattande apparat är språket. Och säga vi, att det svenska språket har ett ordförråd av 200,000 ord, är det snarare för litet än för mycket, särskilt om vi tänka på alla de möjligheter att bilda nya ord genom sammansättningar, som språket äger. En hel del ord tillhöra ju yrkes- och fackspråk, som vi nog ej alla känna till; men man har trott sig kunna säga, att minst 45,000 äro allmänt brukliga i det vanliga folkspråket — därmed är dock ej sagt, att var och en använder och förstår dem alla. I det dagliga livet reda vi oss i vanliga fall med ett betydligt mindre antal. Dialekterna, vilka många djupt förakta, och vilkas allt för oklara ljud och oförståeliga uttryck vi i viss mån måste motarbeta, äro dock ofta synnerligen uttrycksfulla och ha ett rikt flöde av förträffliga och målande ord, liksom de i fråga om ordförrådets *svenskhet* stå på ett helt annat plan än vårt rikskspråk. Vi kunna ock se, huru flera av våra författare tagit intryck av sin hemorts dialekt, t. ex. Fröding och Strindberg samt de sista tidernas många hembygdsdiktare.

Dessutom pågår ett intensivt upptecknande av de försvinnande dialekternas ordskatter.

*

Att språket ej är någon naturprodukt, vars utveckling står utom vår viljas räckvidd, framgår av vad vi redan sagt. Språket är av människan skapat, är en spegel och ett uttryck för den genom mänskligt arbete skapade kulturen, och det sammanhänger på det intimaste med hela vår odling och dess utveckling. På oss beror det, om språket skall utvecklas i god eller dålig riktning.

Kärleken till vårt språk, intresset för dess rykt och renhet lever i våra dagar starkare än någonsin. Språket går framåt. Och ett omfattande studium av språkets historia, liv, uppgift och väsen pågår likaväl som av vår litteratur och dess hävder.

Vad vi här ej kunnat mer än antyda, är den ofta omärkliga, men betydelsefulla fördjupning språket vinner samtidigt med fördjupningen av hela vårt andliga liv. Orden äro oftast desamma, ha samma betydelse, men ha dock för den tänkande och förstående fått en rikare innebörd.

På ett storslaget sätt är det, som språket fyller sin uppgift såsom uttryck för mänskligt själsliv. Vi kunna i vår egen tid se, huru språket förmår ge uttryck åt skaldens drömmar och tänkarens tankar, åt forskningens och vetenskapens alla oerhörda framsteg, åt otaliga nyvinningar på teknikens, samfärdselns och indu-

striens områden. Språket är en väldig spegel av vår odling, forntids och nutids. Språket är det, som mer än något annat binder oss samman med våra fäder, binder oss samman till ett folk, binder oss vid släkten, som gått, och släkten, som komma.

LITTERATURANVISNINGAR.

Noreen, Ad., Vårt språk, nysvensk grammatik i utförlig framställning (1903 f., utkommer i nio band).

——, Spridda studier I—III (1895—1913).

Ljungstedt, K., Grunddragen af modersmålets historia (1898).

——, Språkets lif (1899).

Borgström, M., Svenska språkets historia (1916).

Söderwall. K. F., Hufvudepokerna af svenska språkets utbildning (1870).

Koch, Ax., Om språkets förändring (1896).

Cederschiöld, G., Om svenskan som skriftspråk (4:e uppl. 1916).

——, Om kvinnospråk och andra ämnen (1900).

——, Språk i språket (Verdandis småskrifter 163—164; 1909).

Tegnér, Es., Språkets makt över tanken (1880).

Ordbok öfver svenska språket, utgifven af Svenska Akademien (från 1893) är av omfattande värde för kännedomen om det svenska språkets utveckling, ordens historia, härledning, betydelse och betydelseförändringar, deras användning hos de olika författarna o. s. v.

W. Ws HANDBÖCKER:

24 THORA HOLM och MÄRTHA HAMILTON, Rådgivare för Svampens tillagning och konservering 1.25

25 Hur man själv halvsular och klackar sina skor 0.75

26 Amatörfyrverkaren 1.50

27 Drömbok . . . . . 2.—

28 E. v. K., I vilken månad är Ni född? . . . . . 2.—

29 AXEL TÖRNER, Kort anvisning att framställa etsade och förgyllda glasskyltar 1.25

30 IDA TEGNÉR-HÖGSTEDT, Vårt hembakta bröd i onda och goda tider 2:a upplagan 1.50

31 KARL MODIN, Stjärnhimmelens under. Populärastronomi 2:dra uppl. . . . . 4.—

32 K. KEY, Hjälp dig själv. Praktiska och fullständiga råd och recept för utgiftsbesparande *hantverk i hemmet* . . . . . 2.—

33 ADOLF REITZ, Ät med förstånd, en bok om kroppsnäringen 1.50

34 REINHOLD GERLING, Flickor som man ej bör gifta sig med 1.75

35 Patiensbok 1.50

36 KARL MODIN, Mikroskopet och dess användning 1.50

37 EINAR ODHNER, Språket, En spegel av kulturen 1.50

38 R. SÖDERBAUM, Potatisodling medelst sticklingar . . . . . 1.—

50 Dr F. W. WARFVINGE, Blodets sjukdomar . . . . . 1.—

51 Förstoppning och hämorroider, huru de uppstå och huru de behandlas 0.75

52 Professor JOHANNES ORTH, Hälsovårdens uppgifter 0.75

53 Om gikt och reumatism . . . . . 1.—

54 Hur blir man fet? Hur blir man mager? . . . . . 1.—

55 Vad är homöopati? Några reflexioner av O. H. D. . . . . 1.—

56 Dr GEORG ENGSTRAND, Om sockersjuka (Diabetes Mellitus) 1.25

W. W:s HANDBÖCKER

1	LENNART NYBLOM, Handbok i akvarellmålning	0.75
2	P. N. KJÖLLERSTRÖM, Svenska dopnamn och släktnamn	1.—
3	ANNIE BESANT, Teosofi	1.50
4	MARTHA SILFVERHJELM, Om konservering av kött och vilt 2:dra upplagan	1.25; inb. 2.25
5	Dr C. TÖNNIGES, Åderförkalkning. 3:dje uppl.	0.75
6	Prof. H. EICHHORST, Hjärtat i friskt och sjukt tillstånd, illustr.	0.75
7	Prof. ALI KROGIUS, Om den s. k. Blindtarmsinflammationen, ill.	1.—
8	Prof. W. BÖLSCHE, Människans härstamning, illustr. 2:dra uppl.	1.—
9	Professor W. MEYER, Världens skapelse, illustrerad, 2:dra uppl.	1.—
10	Professor ERNST SCHWENINGER, Kräftan	1.—
11	Dr ALEXANDER HAIG, Diet och föda	1.—
12	Gallsten och Gallstenskolik samt Njursten och Blåssten	0.75
13	REINH. GERLING, Min nervositet, huru den uppkom och huru jag botade den, 2:dra uppl.	1.—
14	Bleksot och blodbrist samt därmed besläktade sjukdomar, efter de bästa källor av O. H. D.	1.—
15	Prof. KJ. OTTO AF KLERCKER, Engelska sjukan — Rachítis —	1.—
16	Professor G. KALLSTENIUS, Handbok i oljemålning	1.—
17	ANNA ULLMAN, Leva billigt i dyra tider, inbunden	2.25
18	Professor E. HUBENDICK, Min motors konstruktion och skötsel, rikt illustrerad, inbunden	2.25
19	K. WERNICKE, Elektriciteten i lantbrukets tjänst, rikt illustrerad	1.50
20	SIGRID WESTFELT, Täppan, köket och källaren. Hur man odlar, tillagar och förvarar den mindre trädgårdens produkter	1.—
21	CARL H. SCHAGER, Nöjesfiske, illustrerad	1.50
22	KERSTIN KEY, Amatörbokbinderi, illustrerad 2:a uppl.	1.50
23	THORA HOLM, Vad jorden ger. Tillagning av grönsaker, frukter och bär, illustrerad	1.50

Se omslagets innersida

14 DAY USE
RETURN TO DESK FROM WHICH BORROWED

LOAN DEPT.

This book is due on the last date stamped below, or on the date to which renewed.
Renewed books are subject to immediate recall.

8 May'62 PM	
REC'D LD	
MAY 9 1962	

LD 21A–50*m*-8,'61
(C1795s10)476B

General Library
University of California
Berkeley
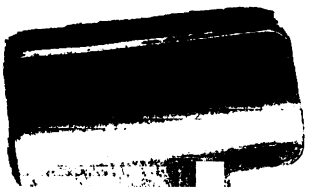
YB 38804